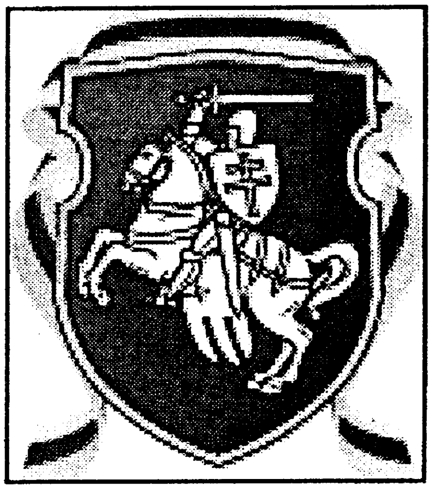
ГОРЕЦКИЙ ВЫБОР
№6 (62)
Март 2009г.

Сьвята Незалежнасьці

СТАРОНКА НАШАЙ ГІСТОРЫІ

У час майго студэнцта лекцыі па гісторыі Беларусі на гістарычным факультэце БДУ чытаў прафесар, Член-карэспандэнт АПН СССР Лаўрэнцій Сямёнавіч Абецэдарскі (дарэчы, ураджэнец г. Горкі). Лектар быў выдатны, але падзеі, звязаныя з 25 сакавіка, падаваў вельмі павярхоўна і так, як патрабавала афіцыйная ідэалагічная установка правячай у той час камуністычнай (былой бальшавіцкай) партыі. А ўстаноўка была вельмі простай: бальшавікі аб'яўлялі варожым усё, што не супадала з іх палітычным курсам. Ды і ў нашыя дні гэтая дата ў адных выклікае пачуццё гонару, у іншых – катэгарычнае непрыняцце. Узнікаюць пытанні: што было і чаму так?

Пры таталітарных і аўтарытарных рэжымах гістарчная навука заўсёды была пад асаблівым наглядам. За савецкім часам у беларускую гісторыю ўбівалася найбуйнейшая фальсіфікацыя, што да стварэння бальшавікамі ў 1919 г. БССР, беларусы ніколі не мелі сваёй дзяржаўнасці. Ні Полацкае і іншыя княствы на тэрыторыі сучаснай Беларусі, ні Вялікае Княства Літоўскае да ўвагі не прымаліся. Асабліва настойліва вытручвалася памяць аб створанай у сакавіку 1918 г. Беларускай Народный Рэспубліцы. Бальшавікі і іх прыхільнікі, усе, хто зацікаўлены ў тым, каб беларусы страцілі сваю гістрарычную памяць, імкнуліся не дапусціць прызнанне таго, што беларускія патрыёты у неймаверна складаных умовах здолелі стварыць новую беларускую дзяржаву і тым самым узвысілі беларусаў як нацыю.

Але ж факты, як кажуць,– рэч упартая і што рабіць, калі яны становяцца вядомымі? Прыёмы вядомыя: калі ёсць факты, то тым горш для фактаў. Іх трэба так падаць альбо абліць брудам, каб яны не выклікалі даверу.

Непасрэдна на гісторыю БНР былі накіраваны такія тэзісы: быццам бы, БНР – гэта палітычны і гістарычны міф, на самой справе яна не існавала; тое, што мела назву БНР – гэта стварэнне нямецкіх акупантаў, пазбаўленае ўсялякай самастойнасці; старальнікі і дзячы БНР – гэта беларускія нацыяналісты, здраднікі і ворагі беларускага народа (напрыканцы 1920-х гг. у СССР быў нават уведзены тэрмін "нацдэм" – нацыянальны дэмакрат, абвінавачванне ў "нацдэмаўшчыне" непазбежна вяло да самага страшнага прысуду).

Трэба прызнаць, што за апошнія гады ў адносінах да БНР адбыліся пэўныя змены. Давайце і мы паглядзім больш разважліва на тую старонку нашай гісторыі, якая і сёння для многіх застаецца не вельмі добра вядомай

25 кастрычніка 1917 года бальшавіцкая партыя начале з У.Леніным стала правячай. Каб прыцягнуць на свой бок прадстаўнікоў народаў шматнацыянальнай Расійскай Імперыі, бальшавікі абяцалі прадаставіць нацыям права самім вызначаць свой лёс і нават права аддзяліцца ад Расіі і стварыць свае асобныя дзяржавы.

Па Беларусі ў гэты час праходзіла лінія фронту Першай сусветнай вайны. На незанятай немцамі тэрыторыі Беларусі бальшавікі стварылі вышэйшы орган савецкай улады – Абласны выканаўчы камітэт саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў Заходняй вобласці і фронту (скарочана – Аблвыкамзах). Паглядзіце: у доўгай назве няма нават напаміну пра Беларусь. Заходняя вобласць (ў межах Савецкай Расіі) і ўсё. У складзе Аблвыкамзаха амаль не было беларусаў. Яго кіраўнікі – В.Кнорыньш, К.Ландэр, А.Мяснікян – як яны самі прызнавалі, не лічылі беларусаў за нацыю. І гэтыя дзеячы (!) падаюцца абаронцамі беларусаў, а ў сталіцы іх імёнамі названы вуліцы і плошчы.

У такіх умовах беларускія патрыятычныя арганізацыі імкнуліся ўтварыць такую ўладу, якая б забяспечвала прадстаўніцтва ад розных палітычных сілаў Беларусі. Дзеля гэтага быў скліканы Першы Ўсебеларускі з'езд,.

Скліканне з'езда ад імя ўрада Расіі падтрымаў І.Сталін – народны камісар (міністр) па справах нацыянальнасцяў. Было ўзгоднена, што ўлада на Беларусі павінна належаць краёваму Савету рабочых і салдацкіх дэпутатаў, выбранаму на краёвым з'ездзе.

Да 14 снежня 1917 г. у Мінск з'ехаліся 1872 дэлегаты. Быў абраны прэзідыум і утвораны Савет з'езда, які стаў кіруючым органам. Але 17 снежня бальшавікі разагналі з'езд.

Узнікае пытанне: за што?

За тое, што з'езд пастанавіў "выдзеліць са свайго складу орган краёвай улады ў выглядзе Усебеларускага савета сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў" і даручыў яму "кіраванне Беларуссю да склікання Беларускага ўстаноўчага сейма".

Звярніце ўвагу, з'езд *не выступіў супраць савецкай улады*. Наадварот: улада перадавалася "Усебеларускаму савету сялянскіх, салдацкіх і рабочых дэпутатаў" і гэты пункт адпавядаў дамоўленасцям са Сталіным.

Дык што так напалохала бальшавіцкіх лідэраў Аблвыкамзаха?

А тое, што іх ўлада абмяжоўвалася: Аблвыкамзах павінен быў займацца франтавымі справамі. Агульнае кіраўніцтва часова пераходзіла да названага вышэй Савета. Потым дэмакратычным шляхам, праз выбары, прадугледжвалася скліканне Беларускага ўстаноўчага сейма. Бальшавікі не былі ўпэўнены, што яны атрымаюць большасць пры сапраўды дэмакратычных выбарах. Тут яскрава праявілася іх імкненне да аднапартыйнай дыктатуры.

Пасля разгону з'езда частка яго дэлегатаў сабралася ў чыгуначным дэпо і 18 (31) снежня 1917 г. было прынята рашэнне аб перадачы краёвай улады Радзе Усебеларускага з'езда. 21 снежня 1917 г. Рада Усебеларускага з'езда абрала са свайго складу Выканаўчы камітэт з 10 чалавек.

Такім чынам, Выканаўчы камітэт стаў законным (легітымным) упаўнаважаным органам І Усебеларускага з'езда.

Далей падзеі разгортваліся наступным чынам.

Перагаворы савецкага ўрада з немцамі поспеху не мелі. 18 лютага 1918 г. немцы зноў пачалі наступленне і Аблвыкамзах 19 лютага ўцёк у Смаленск.

З гэтага дня парадак у Мінску падтрымлівалі беларускія сілы. Выканкам Рады Усебеларускага з'езда, які выйшаў з падполля, абвясціў сябе найвышэйшай уладай на Беларусі і вылучыў са свайго складу першы беларускі ўрад – Народны Сакратарыят Беларусі начале з Язэпам Варонкам. Аб гэтым 21 лютага паведамлялася ў Першай устаўнай грамаце да народаў Беларусі. Аднак незалежнасць Беларусі яшчэ не была абвешчана.

Пазней у Мінску з'явіліся немцы. Яны былі акупантамі і поводзілі сябе як акупанты. 25 лютага выгналі з памяшкання Народнага Сакратарыята служачых, сарвалі бел-чырвона-белы сцяг. Аднак у выніку перамоваў 28 лютага нямецкая ваенная адміністрацыя дазволіла дзейнасць Народнага Сакратарыята.

Заняўшы тэрыторыю да Дняпра, немцы па прапанове Расіі зноў пайшлі на перагаворы і 3 сакавіка 1918 г. у Брэсце паміж Расіяй і Германіяй быў падпісаны трактат аб міры (Брэсцкі мір). Пра Беларусь і не згадвалі, яе тэрыторыю сталі расцягваць суседнія краіны.

Абразлівае стаўленне да Беларусі выклікала новы выбух нацыянальнай свядомасці. 9 сакавіка 1918 г. Выканкам Усебеларускага з'езда прыняў Другую ўстаўную грамату, па якой наша краіна абвяшчалася Беларускай Народнай Рэспублікай. Выканкам Усебеларускага з'езда быў пераўтвораны ў Раду БНР, якая атрымлівала заканадаўчую ўладу (старшыня – Іван Серада). Выканаўчай уладай (урадам БНР) стаў Народны Сакратарыят (старшыня – Язэп Варонка).

Другая устаўная грамата сцвярджала сацыялістычныя прынцыпы, шанавала правы нацыянальных групаў, касавала прыватную ўласнасць на зямлю, якая перадавалася тым, хто на ёй працаваў, уводзіла васьмігадзінны працоўны дзень. У БНР ніхто не пазбаўляўся права выбіраць і быць абраным. Была абвешчана свабода слова, друку, сходаў, забастовак, саюзаў, "безумоўная вольнасць сумлення", недатыкальнасць асобы і жылля.

Забаранялася вайна супраць рэлігіі і ўсялякая цэнзура.

БНР паўставала як дэмакратычная сацыялістычная дзяржава.

Насуперак стандартным абвінавачванням савецкіх часоў, што БНР – гэта стварэнне нямецкіх акупантаў, немцы да фармавання вышэйшых дзяржаўных структураў Беларусі ніякага дачынення не мелі. Чальцы Рады і ўрада БНР былі прадстаўнікамі беларускага народа, абранымі на I Усебеларускі з'езд яшчэ ў снежні 1917 г.

Каб вызначыць адносіны з іншымі дзяржавамі, 23 сакавіка 1918 г. А.Луцкевіч прапанаваў Народнаму сакратарыяту абвясціць незалежнасць БНР.

25 сакавіка 1918 г. на пасяджэнні Рады была прынята Трэцяя ўстаўная грамата, у якой абвяшчалася незалежнасць БНР.У хуткім часе БНР прызналі Украіна, Літва, Латвія, Эстонія, Фінляндыя, Чэхаславакія. Консульствы БНР былі адкрыты ў Германіі, Польшчы, Даніі, Турцыі і Расіі.

БНР выдавала сваім грамадзянам беларускія пашпарты, зацвердзіла ў якасці дзяржаўнай нацыянальную сімволіку: свой дзяржаўны герб – "Пагоню" (узброены рыцар на кані) і свой дзяржаўны бел-чырвона-белы сцяг. 12 красавіка

1918 г. Народны Сакратарыят БНР прыняў пастанову аб абвяшчэнні беларускай мовы дзяржаўнай і абавязковай для грамадзян рэспублікі.

Значных поспехаў БНР дасягнула ў развіцці асветы і культуры. Паводле розных падлікаў, працавалі ад 150 да 350 школаў. Падрыхтоўка настаўнікаў вялася ў Свіслацкай семінарыі і Мінскім пединстытуце. У красавіку 1918 г. была заснавана Мінская вышэйшая музычная школа, якая неўзабаве пераўтварылася ў Беларускую кансерваторыю. У красавіку 1918 г. была створана камісія для адкрыцця Беларускага універсітэта ў Мінску, у якую ўвайшлі А. Смоліч, М. Доўнар-Запольскі, Я. Карскі і інш. У 1918 г. была створана першая беларуская навуковая ўстанова – Беларускае навуковае таварыства ў Вільні. Выдаваліся беларускія кнігі, часопісы і газеты.

Як сведчанне растучага аўтарытэту БНР можна разглядаць той факт, што па запрашэнні У.Леніна новы кіраўнік урада БНР А.Луцкевіч у лістападзе 1918 г. наведаў Маскву з мэтай нармалізаваць двухбаковыя адносіны. Аднак менавіта ў гэтыя дні стала вядома аб рэвалюцыі ў Германіі і яе капітуляцыі ў вайне. Бальшавікі зноў вярнуліся да сваёй ідэі сусветнай камуністычнай рэвалюцыі, а БНР у гэтым ім толькі перашкаджала. Былі перапынены ўсялякія кантакты з БНР. Савецкая Расія не прызнала незалежнасці нашай краіны і 17 лістапада Чырвоная Армія пачала наступ на Беларусь. 10 снежня чырвонаармейцы захапілі Мінск, а 5 студзеня 1919 г. – Вільню.

Рада і ўрад БНР, каб не быць арыштаванымі, мусілі выехаць з Мінска ў Гродна, а пасля ў эміграцыю.

Галоўнай заслугай дзейнасці ўрада БНР было тое, што ён азнаёміў грамадскасць суседніх краін з наяўнасцю беларускага нацыянальнага руху, акрэсліў этнічныя межы Беларусі, прадухіліў яе падзел паміж суседнімі дзяржавамі (Расіяй, Польшчай, Украінай, Літвой) як "нічыйнай" тэрыторыі. Пасля шмагадовага уціску і прыніжэння беларусы паўсталі як еўрапейскі народ, які абвясціў сваё гістарычнае права на месца пад сонцам.

Вось чаму дзень 25 сакавіка, незалежна ад таго, як хто да яго адносіцца, назаўсёды ўвайшоў у беларускую гісторыю як дзень, калі беларусам удалося стварыць не проста беларускі ўрад, а Беларускую Народную Рэспубліку.

А.Каданчык,
кандыдат гістарычных навук.

«ГОРЕЦКИЙ ВЫБОР»
Общественная газета. № 6 (62), март 2009г.
Издатель и главный редактор - ЭДУАРД БРОКАРЕВ. Brok61@yandex.ru Т. 545 89 83.
Издание непериодическое, выходит по мере возможности. Тираж 299 экземпляров.
Редакция самостоятельно принимает решения о размещении бесплатной социальной рекламы.
Редакция использует материалы сайтов: svaboda.org/ milinkevich.org/ racyja.com/ naviny.by/ pbnf.org/ belsat.eu/ horki.info/ charter97.org/ belradio.fm/ belarda.org/